

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.4.7>

Н. В. Гришина

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувачка кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
<https://orcid.org/0000-0001-6828-5338>

ФУНКЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ

В статті висвітлено функції принципів адміністративного права, сформульовано поняття функцій принципів адміністративного права, висвітлено їх види. Особлива увага приділена характеристиці видів функцій адміністративного права. У статті обґрунтовано, що принципи адміністративного права є системоутворюючими засадами, що визначають спрямованість, зміст і логіку функціонування цієї галузі права. Їхнє значення полягає у створенні нормативно-ціннісної основи для забезпечення ефективного регулювання публічно-правових відносин, що виникають у сфері публічного адміністрування та реалізації виконавчої влади. З'ясовано, що принципи адміністративного права виконують методологічну функцію, забезпечуючи узгодженість норм, інститутів та підгалузей адміністративного права, баланс між публічними і приватними інтересами, слугуючи критерієм законності, на основі якого здійснюється правозастосування. Відповідність адміністративно-правових норм принципам права є важливим індикатором їхньої якості та ефективності. Зроблено висновок, що принципи адміністративного права становлять ідеологічну та практичну основу, базис, який забезпечує стабільність і розвиток галузі адміністративного права і його системи. У статті обґрунтовано, що принципи адміністративного права мають важливе функціональне значення для галузі адміністративного права в цілому, так і в системі адміністративно-правового регулювання публічно-правових відносин, зокрема. Під функцією принципів адміністративного права запропоновано розуміти їхню спроможність виконувати системоутворюючу, регулятивну, ціннісно-орієнтаційну та інші функції, які спрямовані на забезпечення єдності, стабільності та ефективності адміністративно-правового регулювання. Зроблено висновок, що зазначені функції реалізуються як через безпосередній вплив на зміст норм адміністративного права, так і через забезпечення їх систематизації, інтерпретації та адаптації до актуальних потреб адміністративно-правового регулювання публічно-правових відносин. Звернута увага на те, що принципи адміністративного права визначають загальні орієнтири для правотворчої та правозастосовної діяльності публічної влади, сприяють подоланню прогалин у праві та забезпеченню внутрішньої узгодженості системи адміністративного права (норм, інститутів, підгалузей).

Ключові слова: право, принципи права, функції права, адміністративне право, принципи адміністративного права, функції адміністративного права, публічно-правові відносини, адміністративно-правове регулювання.

Актуальність дослідження. Необхідність наукового осмислення цієї теми зумовлена кількома чинниками. По-перше, адміністративне право в Україні перебуває в процесі трансформації. Принципи адміністративного права є основоположними засадами, які визначають спрямованість і зміст регулювання суспільних відносин, що складають предмет адміністративного

права. Вони формують підґрунтя для розуміння сутності предмета цієї галузі права, впливають на його розвиток і конкретизацію в умовах сучасних суспільно-політичних трансформацій.

По-друге, предмет адміністративного права охоплює широкий спектр суспільних відносин, пов'язаних із діяльністю публічної адміністрації, забезпеченням

прав громадян, організацією і функціонуванням публічної влади. У цьому контексті принципи адміністративного права виступають основою для формування правових норм, які регулюють ці відносини. Вони забезпечують системність і узгодженість адміністративно-правового регулювання і впливають на межі предмета адміністративного права.

Отже, дослідження функціонального призначення принципів адміністративного права як основи формування системи цієї галузі, її підгалузей і правових інститутів є актуальним науковим завданням з огляду на потребу в розробленні теоретичних засад, які забезпечать впровадження європейських стандартів адміністративного права та сприятимуть вдосконаленню правового регулювання публічно-правових відносин.

Огляд останніх досліджень. Принципи адміністративного права привертали увагу багатьох вчених, які здійснювали їх дослідження, зокрема таких, як В.Б. Авер'янов, В.В. Галуцько, І.П. Голосніченко, С.Г. Стеценко, С.В. Петков, Н.О. Армаш, Є.Ю. Соболев, Т.О. Коломоєць, А.А. Пухтецька та інших. Поряд з цим в науковій літературі недостатньо дослідженими залишаються питання функцій адміністративного права в сучасних умовах трансформацій галузі адміністративного права.

Мета статті. Метою статті є з'ясування змісту поняття та видів функцій адміністративного права, а також висвітлення їх ролі для галузі адміністративного права.

Виклад основного матеріалу. Предмет адміністративного права охоплює широке коло суспільних відносин, які виникають у сфері публічного адміністрування, забезпечення публічних інтересів, реалізації виконавчої влади, а також у сфері здійснення публічно-сервісної функції. З одного боку, принципи формують нормативно-ціннісну основу для регулювання суспільних відносин, які становлять предмет цієї галузі права. З іншого боку, зміни в предметі адміністративного права – наприклад, підходів до функціонування органів публічної влади – впливають на розвиток і конкретизацію конкретних принципів її діяльності. Крім того,

принципи адміністративного права визначають основоположні правила, ідеї, засади за якими ці відносини мають будуватися. Таким чином, принципи адміністративного права є концептуальним виразом сутності та завдань предмета адміністративного права, що забезпечує їхню нерозривну взаємодію і взаємозв'язок.

Принципи права відіграють фундаментальну роль у забезпеченні послідовного розвитку та ефективності адміністративного права. Їх значення полягає у створенні ідеологічних засад, які визначають концептуальні рамки правового регулювання суспільних відносин, що становлять предмет адміністративного права. Будучи фундаментальними положеннями, вони виступають орієнтирами як для нормотворчої діяльності, так і для реалізації норм адміністративного права.

Принципи адміністративного права детермінують розвиток цієї галузі на всіх етапах його об'єктивізації: від формування теоретичних положень і розробки адміністративно-правових норм до їх практичного застосування. На основі принципів адміністративного права здійснюється усунення прогалин у законодавстві, формування меж адміністративної дискреції, а також прийняття правових рішень у рамках адміністративних проваджень.

З огляду на їх системотворчу функцію, принципи адміністративного права слугують методологічною основою для розробки адміністративного законодавства. Вони забезпечують внутрішню узгодженість і логічність адміністративно-правових норм, сприяючи досягненню балансу між державними інтересами та правами і свободами особи. Це набуває особливого значення в умовах трансформаційних процесів, що відбуваються у сфері публічного управління та адміністративного судочинства.

Принципи адміністративного права не лише визначають зміст цієї галузі, але й справляють істотний вплив на розвиток галузевої науки. Вони формують основи наукової доктрини адміністративного права, яка орієнтована на задоволення потреб юридичної практики та враховує актуальні тенденції, закономірності й особливості регуляторної діяльності держави.

Таким чином, принципи адміністративного права виступають не лише орієнтирами для нормотворчості та правозастосування, але й визначають напрями наукового дослідження адміністративного права. Вони забезпечують єдність адміністративно-правової системи, її адаптацію до викликів сучасності та ефективну реалізацію завдань публічного управління, створюючи основу для гармонійного поєднання потреб суспільства, держави та особи у процесі правового регулювання.

Вказане вище дозволяє зробити висновок про те, що принципи адміністративного права відіграють важливу роль для цієї галузі. Ця роль втілюється в функціях, які вони виконують, впливаючи через предмет адміністративного права на адміністративно-правові відносини.

Право представляє собою специфічний регулятор суспільних відносин. Принципи права виконують відповідну функцію опосередкування й упорядкування суспільних відносин [1], тобто здійснюють регулятивну функцію. У юридичній науці принципи права розглядаються або як ідеї, або як норми. Представляючи принципи права як ідеї, ми надаємо їм суто доктринального характеру, що зменшує їх роль з точки зору практичного застосування. Зумовлені сутністю права, принципи спочатку є ідеями, але в подальшому набувають властивість нормативності. Нормативність надає їм практичну цінність як основу для формування правового законодавства, що, зокрема, підтверджується практикою Конституційного Суду України [2]. Принципи права, отримавши зовнішню форму закріплення, набувають регулюючого значення, оскільки, більшість членів суспільства керується ними в своїй поведінці, не завжди знаючи зміст норм [1].

Отже, з наведеного вище випливає те, що принципи адміністративного права виконують важливу регулятивну функцію, що проявляється у їх значущій ролі як складового елемента системи адміністративно-правового регулювання. Регулятивний потенціал принципів адміністративного права найбільш яскраво проявляється у процесі подолання прогалин у праві. Принципи адміністративного права здатні здійснювати безпосередню

регулятивну дію, яка забезпечує їх ефективне застосування навіть за відсутності конкретної правової норми.

Крім того, регулятивна функція принципів права проявляється у процесі тлумачення норм права. У випадках, коли текстуальне або контекстуальне значення норми викликає сумніви чи може бути витлумачене неоднозначно, звернення до принципів права дозволяє забезпечити правову визначеність і узгодженість.

Таким чином, регулятивна функція принципів адміністративного права має комплексний характер, який охоплює як безпосередній вплив на адміністративно-правові відносини, так і опосередковану дію через систематизацію та інтерпретацію норм права.

Важливо зазначити, що регулятивна функція принципів адміністративного права нерозривно пов'язана з їх системоутворюючою функцією. Саме через інтегративну природу принципів права формується цілісність правової системи, забезпечується її ієрархічна структура та внутрішня узгодженість. У цьому аспекті принципи адміністративного права виступають методологічною основою для встановлення та розвитку правових норм, що дозволяє забезпечувати системність адміністративно-правового регулювання.

Системоутворююча функція принципів адміністративного права має важливе теоретичне і практичне значення для цієї галузі права. Принципи адміністративного права визначають загальну спрямованість та зміст адміністративно-правового регулювання, виступаючи основою для інтеграції норм адміністративного права, правових інститутів, підгалузей у єдину систему. Як справедливо зазначають науковці [3; 4], принципи права забезпечують узагальнення та систематизацію правових норм, відображаючи їх зміст у межах конкретних підгалузей та інститутів права.

У загальнонауковому значенні принципи адміністративного права характеризуються як основоположні поняття, ідеї, що дозволяють об'єднувати закони, категорії та інші елементи галузі адміністративного права в єдину, логічно узгоджену структуру. Виконуючи системоутворюючу функцію вони впливають формування

цілісності та внутрішньої узгодженості норм, інститутів та підгалузей адміністративного права.

Системоутворююча роль принципів адміністративного права також проявляється у правотворчій діяльності, оскільки створення, скасування або зміна норм адміністративного права має відповідати змісту принципів адміністративного права та виражати їх суть. Норми адміністративного права формуються на основі принципів цієї галузі, що забезпечує їхню узгодженість, ясність і доступність. Відповідно, при виявленні невідповідності норм адміністративного права принципам адміністративного права, такі норми мають бути змінені або скасовані з метою забезпечення відповідності законодавства доктрині та ідеям галузі адміністративного права, які втілені у принципах.

Тому, без принципів адміністративного права неможливо забезпечити єдність і узгодженість інститутів та підгалузей адміністративного права. Принципи адміністративного права виконують роль методологічного стрижня, який об'єднує всі елементи системи адміністративного права, забезпечуючи одноманітність у формуванні та застосуванні адміністративно-правових норм. Вони є відображенням основного змісту системи адміністративного права та забезпечують взаємодію всіх її елементів.

Таким чином, системоутворююча функція принципів адміністративного права полягає у забезпеченні єдності та логічної цілісності системи адміністративного права. Принципи адміністративного права, об'єднуючи всі елементи системи адміністративного права, надають цілісності адміністративно-правовому регулюванню публічно-правових відносин.

Важливо також зазначити, що принципи адміністративного права здійснюють і ціннісно-орієнтаційну функцію. Ціннісно-орієнтаційна функція принципів адміністративного права є одним із найважливіших елементів теоретичної конструкції цієї галузі права, що забезпечує її зв'язок із загальними положеннями про правову державу. Ця функція спрямована на формування ціннісних орієнтирів, які визначають стратегічні напрямки розвитку

адміністративно-правового регулювання, підвищують його ефективність та відповідність ідеї «людиноцентристської держави».

Перш за все, ціннісно-орієнтаційна функція реалізується через забезпечення інтеграції загальнолюдських і конституційних цінностей у системі адміністративно-правового регулювання. Наприклад, принцип верховенства права спрямований на закріплення в адміністративному праві, а саме в діяльності публічної влади, пріоритету прав і свобод людини, встановленого у ст. 3 Конституції України [5]. Верховенство права визначає, що діяльність органів публічної адміністрації має ґрунтуватися на дотриманні прав людини та їх максимального забезпечення в публічно-правових відносинах.

По-друге, ціннісно-орієнтаційна функція принципів адміністративного права проявляється у визначенні стратегічних напрямів розвитку цієї галузі, адже саме принципи визначають засади, певний стандарт правової діяльності органів публічної влади. Це проявляється у впливі принципів на правосвідомість та правову культуру як суб'єктів публічної адміністрації, так і громадян. Наприклад, принцип пропорційності (співмірності) визначає вимоги до рішень, які приймаються органами публічної влади, і які мають відповідати цілям, для досягнення яких вони приймаються, і не порушували баланс між публічними та приватними інтересами.

Значущість ціннісно-орієнтаційної функції проявляється і в контексті реалізації принципів адміністративного права як елемента правової політики. Принципи адміністративного права допомагають адаптувати адміністративно-правові норми відповідно до стандартів, зокрема у сфері прав людини, належного урядування тощо.

Таким чином, ціннісно-орієнтаційна функція принципів адміністративного права сприяє не лише зміцненню фундаментальних засад цієї галузі права, але й формує ідеологічні передумови для її ефективного функціонування в умовах демократичного розвитку суспільства та держави. Вона є тим теоретичним каркасом, на якому ґрунтується розвиток

адміністративно-правового регулювання, забезпечуючи відповідність цієї галузі права сучасним суспільним потребам та загальнолюдським цінностям.

Отже, розгляд принципів адміністративного права у відриві від його предмета є неможливим, адже вони є логічним продовженням, змістом реалізації регулятивної, ціннісно-орієнтаційних функцій цієї галузі права. Це забезпечує теоретичну та практичну цілісність та взаємозв'язок галузі адміністративного права і її принципів, сприяє ефективності нормотворення та правозастосування.

Принципи адміністративного права мають важливого значення у гарантуванні законності, правопорядку та ефективності адміністративно-правового регулювання публічно-правових відносин. Їх особливістю є абсолютність дії, яка на відміну від норм адміністративного права права не допускає жодних винятків. Саме відповідність норм адміністративного права принципам цієї галузі права виступає одним із найважливіших критеріїв законності, визначаючи якість та узгодженість адміністративно-правового законодавства.

Принципи адміністративного права утворюють методологічну основу, відповідно до якої формується галузь адміністративного права, його система, а також здійснюється адміністративно-правове регулювання. Вони спрямовують та синхронізують весь механізм адміністративно-правового регулювання публічно-правових відносин. Їх інтегративний характер дозволяє ефективно синхронізувати різні елементи правової системи, забезпечуючи єдність законності та правопорядку. У цьому контексті вони виступають важливим засобом для підтримання балансу між правами й обов'язками суб'єктів адміністративного права, сприяють ефективності адміністративно-правового регулювання публічно-правових відносин.

Висновки. З врахування вищенаведеного ми можемо зробити наступні висновки. По-перше, принципи адміністративного права є системоутворюючими засадами, що визначають спрямованість, зміст і логіку функціонування цієї галузі права. Їхнє значення полягає у створенні нормативно-ціннісної основи для забезпечення ефек-

тивного регулювання публічно-правових відносин, що виникають у сфері публічного адміністрування та реалізації виконавчої влади. Принципи адміністративного права виконують методологічну функцію, забезпечуючи узгодженість норм, інститутів та підгалузей адміністративного права, баланс між публічними і приватними інтересами, слугуючи критерієм законності, на основі якого здійснюється правозастосування. Відповідність адміністративно-правових норм принципам права є важливим індикатором їхньої якості та ефективності. Таким чином, принципи адміністративного права становлять ідеологічну та практичну основу, базис, який забезпечує стабільність і розвиток галузі адміністративного права і його системи.

По-друге, принципи адміністративного права мають важливе функціональне значення для галузі адміністративного права в цілому, так і в системі адміністративно-правового регулювання публічно-правових відносин, зокрема. Під функцією принципів адміністративного права слід розуміти їхню спроможність виконувати системоутворюючу, регулятивну, ціннісно-орієнтаційну та інші функції, які спрямовані на забезпечення єдності, стабільності та ефективності адміністративно-правового регулювання.

Зазначені функції реалізуються як через безпосередній вплив на зміст норм адміністративного права, так і через забезпечення їх систематизації, інтерпретації та адаптації до актуальних потреб адміністративно-правового регулювання публічно-правових відносин. Принципи адміністративного права визначають загальні орієнтири для правотворчої та правозастосовної діяльності публічної влади, сприяють подоланню прогалін у праві та забезпеченню внутрішньої узгодженості системи адміністративного права (норм, інститутів, підгалузей).

Список використаної літератури:

1. Бахновська І.П. Риси принципів права: теоретичні аспекти. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jsru/bitstream/lib/6554/1/РИСИ%20ПРИНЦИПІВ%20ПРАВА.pdf>.
2. Гець І.В. Місце принципів права в системі джерел права. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2021/3.pdf.

3. Шаганенко В.П. Значення принципів права в системі права. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63816/63-Shaganenko.pdf?sequence=1>.
4. Загальна теорія держави і права: [підручник] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; [за ред. О. В. Петришина]. Харків: Право, 2009. 584 с.
5. Конституція України від 28 червня 1996р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

Grishina N. Functions of administrative law: modern approaches to understanding

The article highlights the functions of the principles of administrative law, formulates the concept of the functions of the principles of administrative law, and outlines their types. Particular attention is given to the characterization of the types of functions of administrative law. The article substantiates that the principles of administrative law are system-forming foundations that determine the orientation, content, and logic of the functioning of this branch of law. Their significance lies in creating a normative and value-based foundation to ensure the effective regulation of public-law relations arising in the sphere of public administration and the implementation of executive power.

It is established that the principles of administrative law perform a methodological function, ensuring the coherence of norms, institutions, and subfields of administrative law, maintaining a balance between public and private interests, and serving as a criterion of legality that guides law enforcement. The compliance of administrative legal norms with the principles of law is an important indicator of their quality and effectiveness.

The conclusion is drawn that the principles of administrative law constitute the ideological and practical foundation, the basis that ensures the stability and development of the field of administrative law and its system. The article substantiates that the principles of administrative law have significant functional importance both for the field of administrative law as a whole and for the system of administrative legal regulation of public-law relations, in particular.

The function of the principles of administrative law is proposed to be understood as their ability to perform system-forming, regulatory, value-orienting, and other functions aimed at ensuring the unity, stability, and effectiveness of administrative legal regulation. It is concluded that these functions are realized both through a direct impact on the content of administrative legal norms and through ensuring their systematization, interpretation, and adaptation to the current needs of administrative legal regulation of public-law relations. Attention is drawn to the fact that the principles of administrative law define general guidelines for the law-making and law-enforcement activities of public authorities, contribute to overcoming gaps in the law, and ensure the internal coherence of the system of administrative law (norms, institutions, subfields).

Key words: *law, principles of law, functions of law, administrative law, principles of administrative law, functions of administrative law, public-law relations, administrative legal regulation.*